

A propòsit del cognom Xuriguera

A la pàgina 86 del volum cinquè de la Gran Enciclopèdia Catalana, es diu a l'article sobre el mot "Churriguera": "Forma i grafia castelleses del cognom de la família d'arquitectes catalans Xoriguera, establerta a Madrid".

Ens ha fet estrany de trobar escrit el nostre cognom amb una *o* en lloc de la *u* corresponent, i ignorem d'on pot haver sortit aquesta nova i insòlita versió. La família d'arquitectes catalans establerta a Madrid el segle XVII no es deia "Xoriguera", com figura en la GEC, sinó que es deia, senzillament, Xuriguera. Afegirem que el pare es firmava "Joseph Xuriguera", tal com assegura la "*Historia de la arquitectura española*", de Bernard Bevan, i no hi ha cap motiu perquè els seus quatre germans i els nou fills que tingué es canviessin el cognom.

Però és que no podia ésser d'altra manera, segons anem a veure.

Els arquitectes Xuriguera

No ens proposem de fer un estudi biogràfic de la família d'arquitectes Xuriguera, ni tampoc d'establir cap arbre genealògic, sinó només defensar l'única grafia correcta que existeix. Hi ha molts arguments que corroboren la nostra asserció.

En primer lloc transcriurem les paraules de Bernard Bevan en la seva "*Historia de la arquitectura española*": "El padre de José (de Churriguera), Joseph Xuriguera, como él mismo

firmaba, fue un constructor de retablos; cada uno de sus cuatro hermanos llegó a ser un arquitecto distinguido; al menos, tres de sus nueve hijos siguieron la misma profesión. Sus estilos peculiares son difíciles de analizar, ya que toda la familia colaboraba".

En la "*Enciclopedia Universal Herder*", Barcelona 1953, figura aquest paràgraf: "Churriguera o Xuriguera. Tallistas catalanes, establecidos en Madrid en el siglo XVII: los barceloneses Joseph (m. hacia 1678) y Joseph Simón (m. 1682) de Xuriguera y el madrileño José Benito de Churriguera (1665-1725), padre, hijo y nieto respectivamente; y los hermanos del último, Joaquín (1674-1724) y Alberto (1676-1740) que trabajaron en Salamanca".

La nota anterior ens dona l'explicació exacta del canvi de grafia. El cognom català Xuriguera es transforma a Madrid fàcilment en Churriguera, degut probablement a una natural adaptació a la fonètica castellana. I aquesta particularitat no apareix solament en la família dels famosos arquitectes sinó en altres casos semblants. Podríem afirmar que cada persona portant el cognom Xuriguera s'ha vist canviada en castellà la grafia primitiva per la de Churriguera, fenomen que apareix encara avui, i d'això jo em sento qualificat per a donar-ne fe perquè ho he anat observant, d'una manera sistemàtica, durant el curs de la meua vida.

Mai, però, no he vist perdre la *u* per adoptar una *o*, perquè aquí no rau la dificultat, sinó tan sols en la *x* inicial i en les dues *erres* de la

segona síl·laba. Crec, doncs, que els arquitectes Xuriguera mantenien a Catalunya la puresa del cognom, però es deixaven anomenar —no podien fer altrament— Churriguera a Madrid. I encara podem precisar que els quatre primers germans s'esforçaren per a mantenir intacte el cognom fins i tot quan ja eren a Madrid, i que només cediren el terreny els fills, els quals acabaren adonant-se de la impossibilitat de resistir les *ch* i les *rr* dominadores. Aquesta senzilla reflexió és suggerida per la lectura atenta de les notes transcrits més amunt.

Podríem adduir encara altres testimonis, com ara el Diccionari Enciclopèdic Salvat 4: "José Benito Churriguera, de la familia de arquitectos Xuriguera". I el Diccionari Biogràfic Albertí: "Josep de Xuriguera. Arquitecte del segle XVII, nat a Barcelona, on morí. És el pare de Josep Simó Xuriguera i Elias". "Josep Simó Xuriguera i Elias. Escultor nat a Barcelona i mort a Madrid en 1682. (...) Fill seu, aquest ja nat a Madrid i integrat de ple al món artístic castellà, fou el famós arquitecte Josep Benito de Xuriguera, dit Churriguera, creador d'un nou estil arquitectònic que prendria nom per derivació del seu cognom ("churrigueresco" o "xurigueresc").

Particularment nosaltres, els quatre germans que érem, estàvem tan acostumats a sentir-nos anomenar Churriguera entre els amics, a l'escola, al carrer i en societat, que tot i saber-ho incorrecte acabàvem tot sovint per a escoltar-ho sense protestar. Així doncs ens cal admetre que, no solament a Madrid sinó també aquí, existia aquesta tendència que només de gran, ho confesso satisfet, he vist disminuir considerablement.

Xuriguera és un cognom català

El cognom Xuriguera abunda en els documents que es guarden a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i puc comptar amb referències fidels que demostren el criteri ja exposat. No pot estranyar ningú que hagi anat guardant en una carpeta totes les dades relatives a la grafia del meu cognom, a les quals he afegit les facilitades amablement pel meu estimat amic senyor Jesús Lalinde Abadía, especialista de la nostra Edat Mitjana i avui catedràtic de la Universitat

de Saragossa, que li anaven sortint al pas durant els seus treballs d'investigació a l'esmentat Arxiu de la Corona d'Aragó.

En aquest Arxiu, secció Lloctinença, registre 4244 i foli 142, apareix l'any 1503 un Miquel Xuriguera, agricultor de la parròquia de Planis (Blanes?), pertanyent a la vegueria de Girona. Després, l'any 1610, trobem un Joan Xuriguera, i el 1623 un Jaume Xuriguera, funcionaris reials, que vivien a Barcelona essent virrei el duc de Monteleón.

Durant el Protectorat francès, el 1646, Enric de Lorena, comte de Harcourt, ordena al Regent de la Reial Tresoreria que pagui diverses quantitats a Josep Xuriguera, comissari reial, per unes missions determinades. Sembla que les ocupacions passaven de pares a fills i per això els veiem ocupar els càrrecs al mateix organisme.

Un Miquel Suriguera, o Soriguera, oficial segon de la Secretaria de Catalunya en el Consell d'Aragó, el dia 24 de gener de 1698, vivia ja a Madrid, i allí es produeix un canvi curiós de grafia, sempre, però, a causa probablement que la *x* sonava *s* a Madrid i l'interessat no es decidí a defensar-la, però no era tampoc Xoriguera, com diu la GEC. És l'única vegada que veiem aparèixer aquesta *o* sospitosa.

I ja no trobem més Xuriguera perquè el Consell d'Aragó deixà d'existir amb Felip V. I ara una pregunta: Restà a Madrid aquest Suriguera, o se'n tornà a Catalunya? De tota manera aquest cas és més que dubtós perquè, demés de presentar-nos dues grafies distintes, amb l'*rr* i l'*o*, perd també l'*x* inicial amb el trasllat.

Per la persistència amb què ha anat apareixent en els documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó el cognom Xuriguera, creu el professor Jesús Lalinde que és català i podria ésser originari del Pirineu lleidatà, potser de la Cerdanya. A Girona era conegut com ho demostra el fet que, en una narració de Víctor Català, una família del camp de Girona porta aquest cognom. L'he trobat, encara, a Mataró en el segle XVII. Però allí on abunda més sembla que és al Pirineu, de Puigcerdà al Pallars, bé que s'hagi espargit després.